

 TAUTUHINGA MŌ TE TAMAITI	 WHAKAHĀWEA KORE	 ARONGA PAI O TE TAMAITI	 WHAKAMANA I NGĀ MŌTIKA	 KA WHANAKE NGĀ TAMARIKI, KA KUHU MAI TE WHĀNAU	 ORA, ORANGA TONŪTANGA, ME TE WHANAKETANGA	 INGOA ME TE IWİ
 TUAKIRITANGA	 KIA KOTAHİ TONU TE WHĀNAU	 WHAKAPĀ KI NGĀ MĀTUA PUTA NOA I NGĀ MOTU	 TE NOHO HAUMARU I NGĀ MAHI KAHAKI	 WHAKAUTE MŌ TE TIROHANGA TAMARIKI	 TUKU NOA I NGĀ WHAKAARO	 MANA O TE WHAKAARO ME TE HĀHI
 WHAKATŪ HONO RĀNEI, KI ĒTAHI ROPU	 WHAKAMARU TŪMATAITI	 ĀHEINGA KI NGĀ PĀRONGO	 HAEPAPATANGA O NGĀ MĀTUA	 WHAKAMARU MAI I TE RIRIHAU	 TAMARIKI WHĀNAU KORE	 TAMARIKI WHĀNGAI
 TAMARIKI KONENE	 TAMARIKI HAUĀ	 HAUORA, WAI, KAI, TAIAO	 AROTAKE O TE NOHOANGA A TE TAMAITI	 ĀWHINATANGA Ā-PĀPORI, Ā-MONI HOKI	 KAI, KĀKAHU, KĀINGA HAUMARU	 ĀHEINGA KI TE MĀTAURANGA
 NGĀ WHĀNGA O TE MĀTAURANGA	 TE AHUREA, TE REO, ME TE HĀHI O TE TOKOITI	 WHAKATĀ, TĀKARO, AHUREA, TOI	 WHAKAMARU MAI I NGĀ MAHI KINO	 HAUMARUTANGA I NGĀ WHAKĀPOUAU KINO	 HAUMARUTANGA I TE TAITOKAI	 ĀRAI I NGĀ MAHI HOKOHOKO KINO
 HAUMARUTANGA I NGĀ MAHI RĀWEKEWEKE	 TAMARIKI MAUHERE	 HAUMARUTANGA I TE PAKANGA	 TE WHAKAMĀUI ME TE WHAKAKOTAHII ANŌ	 TAMARIKI WHATI I NGĀ TURE	 ME HĀNGAI TE TURE PAI MŌ NGĀ TAMARIKI	 ME MŌHIO TE KATOA KI NGĀ MŌTIKA O NGĀ TAMARIKI
 TE WHAKAMAHINGA O NGĀ TIKANGA	43-54 NGĀ TIKANGA MŌ NGĀ MŌTIKA O TE TAMAITI					

NGĀ TIKANGA O TE KOTAHITANGA O NGĀ IWI O TE AO MŌ NGĀ MŌTIKA O TE TAMAITI – TE RITENGA TAMARIKI

He whakaaetanga hirahira Ngā
Tikanga o te Kotahitanga o ngā
Iwi mō ngā Mōtika o te Tamaiti nō
ngā motu kua oati ki te manaaki i
ngā mōtika o ngā tamariki.

Ka whakamārama a Ngā Tikanga
o te Kotahitanga o ngā Iwi mō ngā
Mōtika o te Tamaiti ko wai ngā
tamariki, ō ratou mōtika katoa, ā,
ngā haepapa o ngā kāwanatanga.
Kua tūhono katoa ngā mōtika, he
ōrite te hirahiratanga o te katoa, ā,
ka pūmau te noho ki ngā tamariki.

He mea tautoko tēnei tuhinga e te Komiti mō NGĀ MŌTIKA o te Tamaiti.

He tamaiti mēnā e 18 heke iho te pakeke o te tangata.

Kei ngā tamariki katoa ēnei mōtika ahakoa ko wai, nō hea, tō rātou reo kōrero, ō rātou hāhi, ō rātou whakaaro, tō rātou āhua, mēnā rānei he tama, he kōtiro, mēnā he tangata whaiwhai, he tangata whai rawa, he tangata pōhara rānei, ka mutu, ahakoa ko wai ō rātou mātua, ō rātou whanau me ō rātou whakapono. Me kaua rawa te tamaiti e whakahāwinitia.

Ka puta he whakatau i ngā pakeke, me whai whakaaro rātou mō ngā pānga ki ngā tamariki. Me mātua mahi te pakeke i te mea e tino whai hua ai te tamaiti. Me whakatūturu ngā kāwanatanga ka manaakitia ngā tamariki e ō rātou mātua, e tangata kē atu rānei mēnā e hiahia ana. Me whakatūturu ngā kāwanatanga ka pai ngā mahi mēnā ko te haepapa o ngā tangata me ngā wāhi ko ngā tamariki.

Me whakapau kaha ngā kāwanatanga e āhei ai ngā tamariki katoa i ō rātou motu te rongo i te pai o ngā mōtika katoa o ngā tikanga nei.

Me whakaae ngā kāwanatanga kia ārahi ngā whānau me ngā hapori i ō rātou tamariki, ka tipu, ka ako ki te whakamahi i ō rātou mōtika hei painga mō rātou. Ka tipu tonu ngā tamariki, ka iti iho te ārahi i a rātou.

Kei ia tamaiti te mōtika kia ora. Mā ngā kāwanatanga e whakatūturu te oranga tonutanga o ngā tamariki ā, kia whanake pai hoki rātou.

Me rēhita ngā tamariki i tō rātou wāhi whānau, ā, me whakaingoa ki tētahi ingoa e mōhiotia okawatia ana e te kāwanatanga. Me take mai ngā tamariki i tētahi whenua. Mēnā ka taea, me mōhio ngā tamariki ki ō rātou mātua ā, me manaakitia e rātou.

Kei ngā tamariki te mōtika ki tō rātou ake tuakiri – arā, he pepa ōkawa o ngā kōrero mōna mai i tōnā ingoa, iwi, tae noa ki ngā hononga ā-whanau. Me kaua rawa tētahi e tango i ēnei mai i a rātou, heoi mēnā ka pēnei, me āwhina ngā kāwanatanga i ngā tamariki ki te kimi anō i tō rātou tuakiritanga.

Me kaua rawa ngā tamariki e wehe i ō rātou mātua māna kāore e manaakitia pai ana rātou – hei tauira, mēnā ka tūkino, ka kore rānei ngā mātua e manaaki i te tamaiti. Mēnā kāore ngā mātua i te noho tahi me whakapā tonu te tamaiti ki ngā mātua māna he kino mō te tamaiti.

Mēnā ka noho te tamaiti ki whenua kē atu i ngā mātua mē whakaae ngā kāwanatanga kia haere te tamaiti me ngā mātua kia pai te kōrero tahi me te noho tahi.

Me whakamutu e ngā kāwanatanga te haringa atu o ngā tamariki i ngā motu mēnā ehara i te ture – hei tauira, ka kāhakina e tētahi, ka noho ki tāwahi i te taha o tētahi o ngā mātua engari e kore tērā atu mātua e whakaae.

Kei ngā tamariki te mōtika ki te toha i ō rātou ake whakaaro ake mō ngā kaupapa e pā ana ki a rātou. Me whakarongo ngā pakeke, ā, me aro ki ngā tamariki.

Kei ngā tamariki te mōtika ki te tuku noa ki ētahi atu ō rātou akoranga, whakaaro, kare-ā-roto hoki mā te kōrero, te tā, te tuhi, me ētahi atu māna ka whakahāwea i ētahi atu tāngata.

Ka taea e ngā tamariki te kōwhiri ō rātou ake whakaaro, huatau, hāhi, engari ehara i te mea me mutu ērā atu tāngata te rōngō i te pai i ō rātou mōtika. Ka taea e ngā mātua te akiaki i ngā tamariki kia tipu ake rātou, ka ako tika rātou ki te whakamahi i te mōtika nei.

Ka taea e ngā tamariki te hono atu, te whakatū rōpū, tōpūtanga rānei, ā, ka taea e rātou te tūtaki ki tāngata kē atu ki te kore ētahi atu tāngata e tūkinotia.

Kei ia tamaiti te mōtika ki tō rātou ake tūmataiti. Me whakamaru te ture i te tūmataiti o ngā tamariki, whānau, kāinga, whakawhitit kōrero me te rōngō, i ngā tukinga.

Kei ngā tamariki te mōtika ki te kimi pārongo i te ipurangi, reo irirangi, pouaka whakaata, niupepa, pukapuka me ērā atu mātāpuna. Me whakarite ngā pakeke kia kaua ngā pārongo ka kitea e rātou e kino. Me akiaki ngā kāwanatanga i te hunga pāpāho ki te toha i ngā pārongo nō ngā mātāpuna rerekē, ki ngā reo e mārama ana ki ngā tamariki katoa.

Ko ngā mātua ngā tangata kei a rātou te haepapa ki te whakapakeke i te tamaiti. Mēnā karekau ngā mātua o te tamaiti, kei tētahi atu pakeke tēnei haepapatanga, ā, ko tō rātou ingoa ko te "kaitiaki". Me whai whakaaro ngā mātua me ngā kaitiaki ki taua tamaiti i ngā wā katoa. Me āwhina ngā kāwanatanga i a rātou. Mēnā e rua ngā mātua o te tamaiti, ko te haepapa o ngā mātua e rua te whakapakeke i te tamaiti.

Me whakamaru ngā kāwanatanga i ngā tamariki mai i te ririhāu, te takakino me te iwikoretanga, i ngā tangata katoa ka manaaki i a rātou.

Mō ngā tamariki kāore e manaakitia e tō rātou ake whanau, kei a rātou te mōtika kia manaakitia pai mai e ngā tāngata ka whakautē i te hāhi, ahurea, reo me ngā āhuatanga o tōna ao.

I te wā ka whāngaihia ngā tamariki, ko te mea whakahirahira he mahi i te mea pai mō rātou. Mēnā kāore e āhei te āta manaaki i te tamaiti i tōna whenua ake – hei tauira, te noho me tētahi atu whanau – ā, me whāngai pe a rātou ki motu kē.

22

Ko ngā tamariki ka hūnuku i tō rātou motu ki tētahi atu hei taurewa (na te mea kāore i haumaru te noho) me whiwhi āwhina, me whiwhi haumarutanga, ā, me ōrite ngā mōtika ki ngā tamariki o taua motu.

23

Me pārekareka te ao o ia tamaiti me tētahi hauātanga i te pāpori. Me kāhaki ngā kāwanatanga i ngā komutu katoa mō ngā tamariki hauā kia motuhake rātou, ā, kia uru tika ki te hapori.

24

Kei ngā tamariki te mōtika ki te hauora pai rawa atu, he wai mā hei inu, he kai tai, ā, he wāhi mā, haumaru hei nōhangā. Me wātea ngā pārongo e pā ana ki te noho haumaru, hauora hoki ki ngā pakeke me ngā tamariki katoa.

25

Mō ngā tamariki kua whakanōhia ki wāhi kē atu i tō rātou kāinga – mō rātou matapopore, haumarutanga, hauora rānei – me mātai tā rātou noho i ngā wā katoa ki te kite mēnā kei te pai te haere, ā, mēnā he pai tonu te wāhi mō te tamaiti.

26

Me whakarite ngā kāwanatanga i ētahi putea, i ētahi atu momo āwhina rānei ki ngā tamariki nō ngā whanau pōhara.

27

He mōtika mō ngā tamariki te kai, ngā kākahu me tētahi kāinga haumaru hei nōhangā mō rātou, kia tipu, kia puawai. Me āwhina te kāwanatanga i ngā whānau me ngā tamariki me uua ka whai moni mō ēnei.

28

Kei ia tamaiti te mōtika ki te mātauranga. Me utu-kore te kura tuatahi. Me wātea te kura tuarua me te mātauranga tiketike ki ngā tamariki katoa. Me akiaki ngā tamariki ki te haere ki te kura, ā, ki te whai i te taumata tiketike mō rātou. Me whakaute ngā akoranga i ngā kura i ngā mōtika o ngā tamariki, ā, me kaua rawa e whakamahi i te ririhau.

29

Me āwhina te mātauranga i ngā tamariki kia whakawhanake i ō ratou whanonga, pūmanawa me ngā āheinga. Ka ako rātou ki te mārama ki ō rātou ake mōtika, ā, ka whakaute i ngā mōtika, ahurea me ngā rerekētanga o tāngata kē atu. Ka whakaakona rātou ki te noho i roto i te aio, ā, ki te tiaki i te taiao.

30

Kei ngā tamariki te mōtika ki te whakamahi i tō rātou ake te reo, ahurea me te hāhi – ahakoa kāore pea ēnei ka whakamahia e te nuinga i te motu e noho ana rātou.

31

Kei ia tamaiti te mōtika ki te taupua, whakatā, tākarō, ā, ki te uru ki ngā mahi ahurea me ngā mahi auaha.

32

Kei ngā tamariki te mōtika kia haumarutia rātou i ngā mahi mōrearea, ngā mahi kino rānei mō ō rātou mātauranga, hauora me te whanaketanga. Mēnā ka mahi ngā tamariki, kei a rātou te mōtika kia noho haumaru, ā, kia utu tika hoki.

33

Me haumaru ngā kāwanatanga i ngā tamariki i te kai, te hanga, te heri me te hoko i ngā whakapōauau kino.

34

Me haumaru te kāwanatanga i ngā tamariki i te rāwekeweke me te taitōkai, arā mai i ngā tangata e tōpana ana i ngā tamariki ki te mahimahi mō te moni, te hanga pikitia karihika, kiriata rānei.

35

Me whai ngā kāwanatanga kia kore ngā tamariki e kāhaki, ka hokona atu, ka haria atu ki tētahi atu motu, wāhi rānei rāwekewekehia ai.

36

Kei ngā tamariki te mōtika o te haumarutanga i ngā momo mahi rāwekeweke katoa, ahakoa pea kāore i whakahuatia i te Tikanga nei.

37

Ko ngā tamariki kua whakapaetia i te whatinga o te ture me kaua rawa e patu, e tūkinotia, e maka ki te whare herehere mō ake tonu atu, ki te taha o ngā pakeke rānei. Ko te whare herehere te kōwhiringa whakamutunga, ā, mō te wā poto. Me whiwhi āwhina ā-ture ngā tamariki ki te whare herehere, ā, me āhei rātou te kōrero ki tō rātou whānau.

38

Kei ngā tamariki te mōtika kia haumaru i te pakanga. Me kaua rawa te tamaiti heke iho i te 15 e uru atu, e whai wāhi rānei ki te ope tauā.

39

Kei ngā tamariki te mōtika ki te whiwhi āwhina mēnā kua pā te mamae, te iwikoretanga, te whakahāwini, kua pāngia e te pakanga, kia ora anō, ā, kia hoki atu te huatau.

40

Kei ngā tamariki, kua whakapaetia i whati i te ture, te mōtika ki te āwhinatanga ā-ture me te maimoatanga ōrite. Me nui ngā whakataunga hei āwhina i enei tamariki kia noho hei mema pai mō ō rātou hapori. Ko te whare herehere te kōwhiringa whakamutunga.

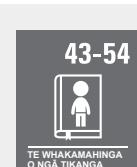
41

Mēnā ka pai ake te tiaki o ngā ture o te motu i tā tēnei tikanga, me whakamahi aua ture.

42

Me mātua kī ngā kāwanatanga ki ngā tamariki me ngā mātua e pā ana ki te tikanga nei kia möhio te katoa mō ngā mōtika o ngā tamariki.

43-54

Ka whakamārama ēnei pūrongo i te mahi tahitanga o ngā kāwanatanga, te kotahitanga o ngā iwi o te ao – te komiti mō ngā mōtika o te tamaiti, UNICEF me ētahi atu rōpū kia rongo ngā tamariki katoa i te pai o ō rātou mōtika.